

УДК 332.055

JEL Classification: D 60, D 84, F43, L10 M 21, O17

О. В. Якушева

O. V. Yakusheva

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

CONCEPTUAL BASES OF THE SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN REGIONS OF UKRAINE

У статті розглянуто передумови формування, розробки та впровадження стратегії малого та середнього бізнесу на рівні регіону. Виявлено, що концептуальною основою кожної стратегії є використання наявного потенціалу та його специфічне відтворення. Зазначено зміни в процесах відтворення регіональних господарських комплексів на сьогодні. Розглянуто ряд принципів, які мають бути покладені в основу концепції підтримки МСБ. Зазначено важливість процесів бізнес-інкубування на розвиток МСБ. Визначено передумови формування стратегії підтримки та активно-го відтворення МСБ. Запропоновано узагальнене бачення концепції підтримки малого та середнього бізнесу, зазначено економічний, соціальний, управлінський ефекти.

Ключові слова: концепція, малий та середній бізнес, регіон, підтримка, управлінські засади.

Актуальність проблеми. В сучасних умовах переорієнтації національної економіки до умов євроінтеграції питання підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу (МСБ) в Україні є одним із визначальних пріоритетів державної політики з перших років економічних реформ. Вагома роль малих і середніх підприємств у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості та доходів населення набула широкого визнання на всіх рівнях та знайшла свій вияв у здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Україні.

Проте результативність заходів політики підтримки малого і середнього бізнесу є недостатньою, тому виникає необхідність пошуку інших дієвих напрямів підтримки МСБ з урахуванням сучасних глобалізаційних змін у ринковому середовищі. Малі й середні підприємства в Україні продовжують стикатися з суттєвими перешкодами у власному розвитку як на рівні державної політики, так і на рівні ринкового середовища. Можна стверджувати, що підприємства цієї сфери поки що не посіли належного місця у структурі національної економіки, в той час як у розвинених країнах Європи саме результати діяльності МСБ становлять більшу частину ВВП. Тому побудова моделі економічного розвитку, яка передбачала б максимально можливе поширення позитивних тенденцій економічної динаміки на всі складові економічної системи, а також розробка концептуальних положень підтримки МСБ сьогодні є достатньо актуальними питаннями в сучасному ринковому середовищі.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку МСБ приділяється значна увага з боку як зарубіжних, так і вітчизняних науковців та практиків. Вагомий внесок у розвиток МСБ у різний час зробили вітчизняні вчені. В. Орлова [1] досліджувала сучасний стан та стратегічні вектори модернізації МСБ в Україні. О. Камушков [2] вивчав питання розвитку малого та середнього бізнесу у світі. Е. Камишникова [3] досліджувала вплив розвитку малого бізнесу на формування конкурентного середовища країни. Однак існуючі дослідження не розкривають остаточною мірою рушійні фактори та концептуальні положення щодо удосконалення розвитку МСБ в Україні. Тому виникає потреба у подальшому дослідженні питань підтримки МСБ в Україні.

Мета статті – визначення особливостей розвитку МСБ в Україні й обґрунтування концептуальних положень підтримки та стимулювання підприємств МСБ з урахуванням сучасних трансформаційних та євроінтеграційних процесів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасна регіональна проблематика містить велике коло питань, які є актуальними та пріоритетними в системі засад регіонального та державного регулювання. Саме засади ринкової трансформації, її сучасний етап в Україні потребують визначення концептуальних засад підтримки МСБ, обґрунтування пріоритетів розвитку підприємництва, формування передумов активної інкубації малого та середнього бізнесу з урахуванням процесів європейської інтеграції. Такі вектори формують потребу в активізації потенційних резервів регіонів, надають первинності регіональним ресурсам, традиціям та особливостям ринкової культури, історичним фак-

там і передумовам організації та відтворення підприємницької діяльності, особливостям бізнес-інкубування, інфраструктурним елементам ринку та іншим матеріальним і нематеріальним умовам функціонування регіональних господарських комплексів.

Сьогодні кожний регіон має свою стратегію, яка є особливим інструментом управлінської діяльності і спрямовує розвиток регіональних господарських комплексів у напрямі специфічної моделі відтворення. Передумовами формування, розробки та впровадження стратегії на рівні самого адміністративного утворення є:

- наявність регіональних ресурсів та їх потенціал;
- культура ведення господарської діяльності (ринкової, професійної, управлінської);
- накопичені знання та активно поширені й працюючі технології;
- ринковий потенціал та безперервне відтворення;
- регулюючий вплив влади;
- наявність стимулюючого конкурентного поля – міжгалузева, міжрегіональна, галузева й міжгалузева конкуренція та ін.

І це далеко не повний перелік передумов, його можливо поповнити такими, як соціальна стратифікація, науково-технічний прогрес, діяльність корпорацій та галузей та ін.

Концептуальною основою кожної стратегії є використання наявного потенціалу та його специфічне відтворення з урахуванням ринкової моделі, що має місце в даному суспільстві. В процесі виконання стратегій, реалізації пріоритетів розвитку, забезпечення та вирішення окремих питань в регіонах України відбуваються докорінні зміни.

Такими практичними змінами в процесах відтворення регіональних господарських комплексів на сьогодні є:

- визнання галузевої спеціалізації та її оформлення в архітектурі ринку;
- оформлення підприємницького середовища;
- визнання та закріплення макроекономічних відтворювальних пропорцій;
- оформлення інфраструктури ринку та підприємницького середовища;
- визначення переваг регіону у виробничих, торговельних та інших галузях, сфері послуг та наявності комунікацій.

Країни Євросоюзу мають одну з найефективніших у світі моделей регіонального розвитку. Вони активно використовують наукові розробки у практиці регіонів, мають значний досвід регіональної політики. Протягом останніх 50 років у країнах Євросоюзу суттєво вдосконалено важелі щодо підтримки депресивних і стимулювання високорозвинених регіонів з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Як показує Європейський досвід, успішними регіонами стають ті, що вдало розвивають власну внутрішню спроможність та покращують внутрішні умови, які сприяють залученню інвестицій та припливу капіталу [4].

Тобто, переймаючи досвід розвинених країн ЄС, необхідно враховувати соціальні, географічні, фінансові, економічні, політичні чинники, які значно впливають на можливість прогресивних змін. Адаптація європейського досвіду необхідна з боку не лише регіональної влади, але й усієї держави для мобілізації зусиль та отримання бажаного результату.

У сучасних концепціях регіонального ринкового реформування відображаються не лише можливі моделі економічного та соціального розвитку, але й різні підходи щодо комплексного забезпечення. Як правило, концепції, які розробляються в країні, повинні утворювати певну взаємопов'язану систему, у парадигмі відносин «національний – галузевий – регіональний – місцевий» рівень співпраці. Причому, саме на регіональному рівні можливою стає реалізація найважливіших інструментів розвитку – підтримка та стимулювання кластерних структур, цільове фінансування, залучення та створення інноваційних продуктів і технологій.

Кризовий стан української економіки, необхідність забезпечення сталого розвитку малого та середнього бізнесу в ринковій економіці визначається комплексом складових. Це системні питання сучасної національної, регіональної політики, орієнтованої на вирішення низки питань, конфліктів і проблем функціонування національного ринкового середовища. Науковими основами такої сфери діяльності є прогнозне бачення майбутнього України та її регіонів з позиції європейської інтеграції та повноти глобалізаційних процесів. Слід визнати складність і багатовимірність такого управлінського процесу, його детермінованість.

В системі сучасних наукових знань трансформаційної економіки України це певний етап ринкових змін, орієнтований на фокусування істотних змін у таких інструментах державного регулювання підприємницької діяльності, як: державна та регіональна політика, стратегії та концепції розвитку і підтримки підприємництва в регіонах, формування національної та регіональних кластерних політик. У списку інструментів впливу перерахуємо не менш значимі – вдосконалення податкової системи, що стимулює розвиток малого і середнього бізнесу; інкубація підприємницької діяльності та інші.

У зв'язку з необхідністю і актуальністю продовження процесів інституціоналізації ринкової трансформації в питаннях підтримки підприємництва вносяться зміни і корекції у наповнення методик і програм розвитку; наукові підходи до розробки концепцій і стратегій; проектів; розширення інформаційного забезпечення; уточнення дії законів та регуляторних актів; оцінювання процесів розвитку підприємництва та ринків з урахуванням кризових явищ; розробку та публічне визнання основ методології регулювання ринку. Це в сукупності і є основою успіху і забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу як обов'язкової складової сучасної ринкової економіки.

В основу концепції підтримки малого та середнього бізнесу рекомендуємо покласти ряд принципів, які повинні бути як основними, так і допоміжними [5].

До основоположних принципів слід віднести:

1. Наукову обґрунтованість. Передбачає розробку управлінських рішень з урахуванням наукового наповнення закономірностей розвитку малого та середнього бізнесу, які знаходять своє відображення у технічних, економічних, організаційних та інших аспектах його діяльності.

2. Системність. Передбачає визнання малого та середнього бізнесу як складового елементу національного та регіонального ринку; національної та регіональної економіки. В управлінській діяльності забезпечує синхронізацію механізмів регулювання, кореляцію спеціальних методів та інструментів впливу для отримання єдиного результату і ефекту.

3. Публічність та інформаційну прозорість по всіх управлінських механізмах, інструментах і результатах управлінської діяльності. Формується безперервне і систематичне інформування всіх суб'єктів відносин, населення регіону про всю управлінську діяльність, документаційне забезпечення, заходи, інструменти роботи. Забезпечується відкритий і повноцінний доступ до інформації про управлінські технології (їх наповнення, терміни та обсяги реалізації, планові й проектні документи, моніторинг і показники розвитку малого та середнього бізнесу, гранди і тендери; стан регіонального ринку, форуми і конференції; прогностичні оцінки розвитку регіону та бізнесу).

4. Наступність та безперервність в питаннях реалізації управлінських функцій, технологій і форм. Припускає, що будь-які форми підтримки здійснюються на всіх рівнях ведення господарської діяльності й формування управлінського впливу, сприяють цілеспрямованому стимулюванню та результативності ведення бізнесу.

5. Інтеграцію системи знань – науки, державного і регіонального управління.

6. Консолідацію економічних і соціальних інтересів з питань розвитку території.

7. Гармонізацію. Передбачає досягнення гармонійної взаємодії бізнесу та інтересів суспільства, в результаті якої з'являється цільова цілісність і узгоджена їх діяльність та відтворення.

8. Селективність. Це можливість підтримки на основі двох типів управлінського впливу: загальносистемного і виборчого. Мета використання такого принципу – досягнення оптимальної або рівномірної економічної активності бізнесу по території регіону в рамках галузі або виду діяльності, з урахуванням певних складових – інноваційної, екологічної, освітньої.

Узагальнене розуміння характеру, концепції та моделі підтримки малого та середнього бізнесу в регіоні багато в чому визначається складом учасників цього процесу. Це управлінські об'єкти і суб'єкти даної системи відносин. Особливе місце слід приділити типу формованих відносин, характеристикам майбутніх комунікацій та інфраструктурним складовим. Можливість визначення реальних цілей та завдань у рамках концепції залежить від ефективності та результативності дій усіх суб'єктів, якості комунікацій, реалізованості комунікацій.

Саме нові підходи до регулювання МСБ та процесів бізнес-інкубування повинні базуватися на активному впровадженні та поширенні нових за формою організацій, функціонального наповнення, управлінських технологій в структурах – бізнес-інкубаторах регіонального та міжрегіонального типу, орієнтованих на первинність інтелектуального потенціалу нації та розширене відтворення соціального та економічного потенціалу відповідно до стандартів європейської інтеграції та глобалізації світового господарства.

Визначимо передумови формування стратегії підтримки та активного відтворення МСБ як ключового елементу стратегії соціально-економічного розвитку регіону:

- недостатній розвиток МСБ (порівняно з іншими регіонами, європейськими стандартами та ін.);
- підприємницька активність;
- наявність конфліктів та проблем розвитку МСБ (великий тіньовий сектор, соціальні конфлікти, системність у порушенні договорів);
- процеси кластероутворення та визнання їх активної підтримки;
- висока (низька) підприємницька культура та інші [6].

Концептуальним положенням у підтримці МСБ є визнання та закріплення ключового підходу в обґрунтуванні критерію самого малого підприємництва та його оформлення в системі заходів підтримки, технологіях інкубування бізнесу. Визначимо можливі варіанти, що можуть бути реалізованими саме в різних регіонах України відповідно до економічних інтересів територій.

Перший. Кількісні критерії та їх закріплення як показників:

- чисельності зайнятих;
- обсягів виробництва або обслуговування;
- балансової вартості активів;
- обсягів інвестицій;
- обсягів сегменту ринку;
- обсягів реалізованих проектів та ін.

Можливе визнання одного критерію або декількох.

Другий. Якісні критерії та їх визнання як показників:

- управлінські технології та особливості (організаційного, мотиваційного, технологічного або іншого характеру);
- характеристики інноваційної діяльності (частка персоналу, зайнятого у науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробках; рівень освоєння нової техніки, структура впроваджених інновацій, обсяг і структура виробничої інноваційної продукції, обсяг виручки від продажу інноваційної продукції та ін.).

Враховуючи необхідність використання науково обґрунтованих підходів, сучасних ринкових механізмів, управлінських інструментів регулювання підприємницького середовища, виділимо і дамо коротку характеристику методичній основі цієї концепції. Рекомендуємо до використання та адаптації такі групи методів:

1. Нормативно-правові. Лобіювання та прийняття законодавчих актів; розробка та внесення коректив у правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність.
2. Фінансово-економічні. Розробка та реалізація проектів і програм з питань інвестування, підтримки інноваційної діяльності; спеціальних проектів фінансового забезпечення та ін.
3. Управлінські. Розробка та впровадження спеціальних управлінських технологій з питань роботи з малим і середнім бізнесом – проведення тендерів, закупівель, реалізації товару; бізнес-планування; грантової діяльності; проведення Форсайт-дослідження й ін.
4. Інформаційно-комунікаційні. Створення інформаційних майданчиків для обміну знаннями та досвідом; формування регіональної бази знань про питання розвитку підприємництва; PR-технології; акумуляцію і поширення освітніх програм та ін.
5. Соціально-політичні. Програми та проекти міжнародної співпраці; соціальні та благодійні програми; громадська експертиза; розробка та реалізація планів протидії корупції та ін.
6. Соціокультурні. Формування традицій – професійної культури, регіональної господарської культури; проведення форумів і фестивалів та ін.

На думку автора, розробка концептуальних засад потребує визначення та оцінювання діяльності таких галузей: соціально-політичні умови; діяльність державних, регіональних та виконавчих органів влади.

Прагнення регіонів до ефективного розвитку вимагає розробки відповідних концептуальних засад найважливіших важелів управління регіональним розвитком, тому питання підтримки та стимулювання сектора МСБ повинні розглядатися саме від регіональної влади до державної.

Зменшення рівня втручання держави у регіональну економіку автоматично збільшує її автономність, обумовлює формування регіональних економічних інтересів, розширює фінансову платформу для реалізації регіональних програм та проектів розвитку [7].

На сьогодні Держкомпідприємством розроблено Концепцію держпрограми розвитку малого та середнього бізнесу на 2014 – 2024 рр. [8]. Вищезазначений документ розроблений з урахуванням практики реалізації напрямів та заходів підтримки, визначених Національною програмою сприяння розвитку малого підприємництва, а також необхідністю врегулювання та вирішення проблем, що стримують розвиток підприємництва [9]. Але ця концепція не враховує усіх аспектів розвитку малого та середнього бізнесу, усіх поточних та прихованих недоліків і проблем та має лише декларативний характер.

Концептуальні основи підтримки МСБ є тим інструментом, за допомогою якого державна та регіональна влада може ідеально поєднати підприємницький фактор та економічне зростання і, як результат, позитивні тенденції в обох напрямках, оскільки в країні створюється ефективна економіка. Автор пропонує розглянути узагальнене бачення концепції підтримки МСБ (рис. 1).

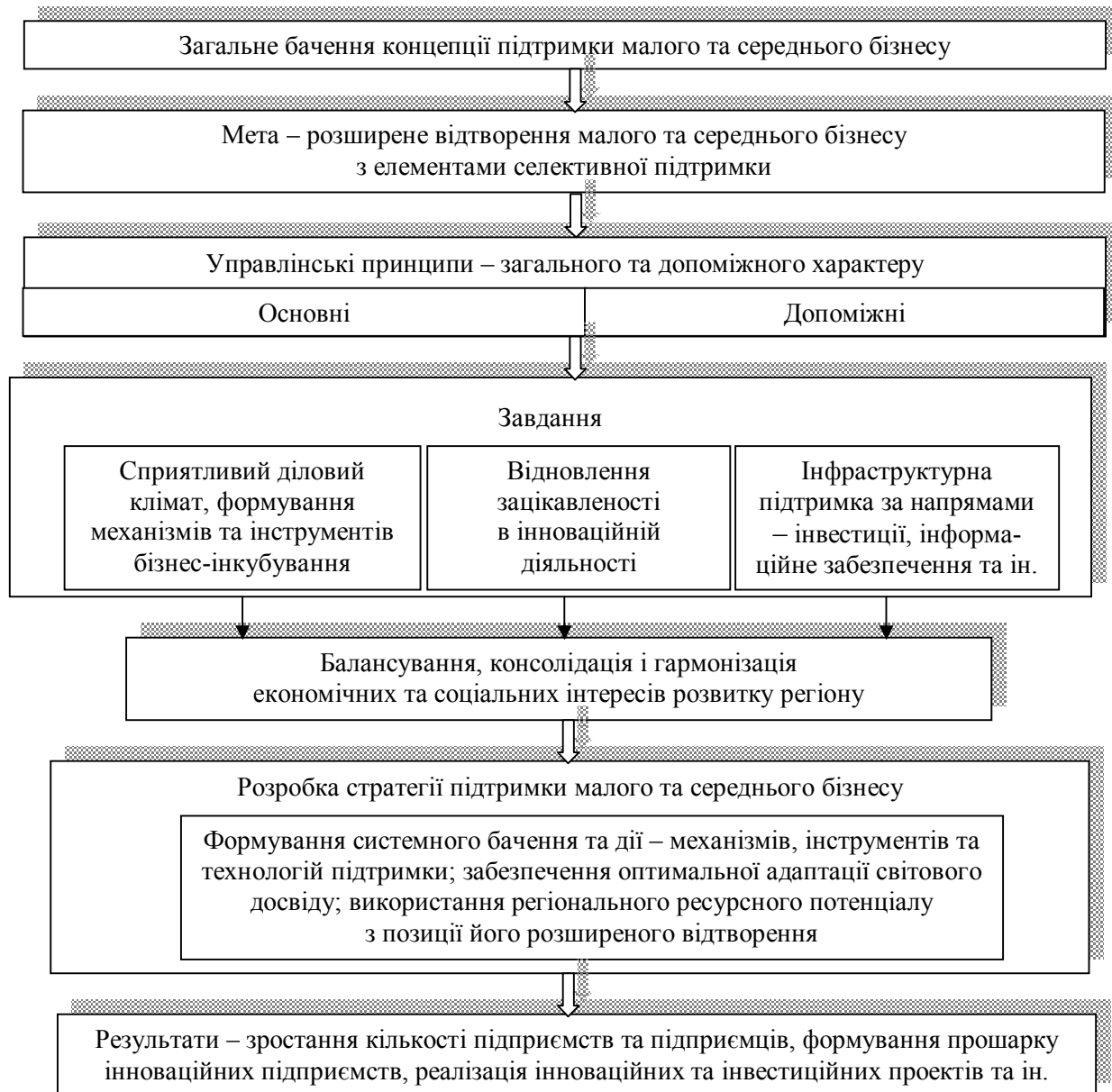

Рис. 1. Узагальнене бачення концепції підтримки малого та середнього бізнесу

Метою концепції є формування та впровадження інструментів управління, які повинні гнучко реагувати на можливі зміни у економічному стані регіонів, тобто відбувається адаптування до зовнішніх змін. Внутрішні процеси повинні орієнтуватися на досягнення цілей концепції, а не на вирішення поточних завдань, які суттєво не змінять результат.

Розробка та впровадження концептуальних засад формують потенціал різноспрямованих ефектів – соціальних, економічних, управлінських. Наведемо найбільш вірогідні та позитивні в системному забезпеченні трансформацій національної та регіональної економіки.

Соціальний ефект:

- розвиток міжнародної консалтингової та інформаційної співпраці;
- формування середнього класу;
- створення нових робочих місць та вирішення питання безробіття;
- відчутне підвищення якості життя суспільства;
- розвиток вільної конкуренції.

Економічний ефект:

- вирівнювання регіональної кон'юнктури ринку;
- стимулювання розвитку нових ринків збуту, експорту;
- розширення доступу до послуг і товарів

Управлінський ефект охоплює такі напрями:

- сприяння формування кластерів та інших форм об'єднань між вищими навчальними закладами, науковими інститутами, підприємствами та іншими суб'єктами регіонального ринку;
- розширення можливостей інфраструктурного забезпечення та ін.

Висновки. В системі управлінської діяльності українського державного та регіонального менеджменту набуває визнання та закріплення на рівні стратегічної значущості розвиток малого та середнього бізнесу. Формуються різні підходи та методи регулювання підприємницької діяльності, що забезпечують стабільність і розширене відтворення малого та середнього бізнесу у регіоні. Така управлінська діяльність є відповідною до європейської моделі ринкового середовища та розуміння системної потреби регулювання підприємництва.

Первинність заходів з регулювання підприємницького середовища та його ефективного розвитку на регіональному рівні починається з заходів розробки, обговорення та затвердження концептуальних засад, відповідних дій та їх системного наукового й управлінського забезпечення.

Ефективна регіональна та державна політика неможлива без формування основ концептуального розвитку сектору МСБ, що дозволяє поєднати та спрямувати підприємницький і економічний розвиток в єдине русло. Цей процес є досить складним та потребує розробки планів, програм, управлінських заходів, що доповнюватимуть один одного та прокладуть шлях до ефективного регіонального розвитку країни.

Список використаної літератури

1. Орлова В. О. Малий бізнес в Україні : сучасний стан, тенденції розвитку та стратегічні вектори модернізації : монографія / В. О. Орлова; М-во освіти і науки України, Донецьк. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : Сх. вид. дім, 2013. – 528 с. : іл., табл.
2. Камушков О. С. Розвиток малого та середнього бізнесу у світі / О. С. Камушков // Вісник Академії митної служби України. – 2013. – № 1. – С. 130–134. – (Серія «Економіка»).
3. Камишнікова Е. В. Дослідження впливу розвитку малого бізнесу на формування конкурентного середовища. / Е. В. Камишнікова // Маркетинг : теорія і практика. – Луганськ, 2013. – № 19. – С. 73–77.
4. EU SMEs in 2012 : at the crossroads. Annual report on small and mediumsized enterprises in the EU, 2011/12. – Rotterdam. – 2012. – 89 p.
5. Новицька О. В. Особливості підтримки малого та середнього бізнесу в системі сучасного регіонального менеджменту / О. В. Новицька // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип. 37 (2) : у 4 ч. – Черкаси : ЧДТУ, 2014. – С. 162–169. – (Серія «Економічні науки»).
6. Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу : монографія / [А. І. Бутенко, М. П. Войнаренко, В. І. Ляшенко та ін.]; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2011. – 326 с.
7. Пашкевич М. С. Наукові засади регулювання регіональної економіки : монографія / М. С. Пашкевич. – Д. : Нац. гірничий ун-т, 2012. – 790 с.
8. Доопрацьований проект розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014 – 2024 роки» [Електронний ресурс] / Держ. регуляторна служба України. – Режим доступу : <http://www.dkpr.gov.ua/info/1788>
9. Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» № 4731-VI (4731-17) від 17.05.2012, ВВР, 2013.

References

1. Orlova, V. O. (2013) Small business in Ukraine: current status, trends and strategic modernization vectors. Donetsk: Sh. vyd. dim, 528 p.
2. Kamushkov, O. S. (2013) The development of small and medium businesses in the world. *Visnyk Akademii mytnoyi sluzhby. Seriya: Ekonomika*, (1), pp. 130–134.
3. Kamyshnykova, E. V. (2013) The study of the influence of small businesses on the formation of a competitive environment. *Marketing : teoriya i praktyka*, (19). Luhansk, pp. 73–77.
4. EU SMEs in 2012 : at the crossroads Annual report on small and mediumsized enterprises in the EU, 2011/12. Rotterdam, 89 p.
5. Novytska, O. V. (2014) Features of the support for small and medium enterprises in the system of modern regional management. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskogo derzhavnogo technologichnogo universitetu. Seria: ekonomichni nauky*, 37 (2). Cherkasy: ChDTU, pp. 162–169.
6. Butenko, A. I. Voynarenko, M. P. et al. (2011). Modernization of mechanisms of the development of small and medium business. Donetsk, 326 p.
7. Pashkevych, M. S. (2012) Scientific principles of the regulation of regional economy. D.: Nats. hirnychyy un-t, 790 p.
8. The revised draft decree of the Cabinet of Ministers "On approval of the Concept of National program of the development of small and medium enterprises for 2014 – 2024" [Internet]. Available at: <http://www.dkrp.gov.ua/info/1788>
9. The Law of Ukraine "On National program to promote the development of small business in Ukraine" (2013) № 4731-VI (4731-17) of 17.05.2012.

O. V. Yakusheva

**CONCEPTUAL BASES OF THE SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES
IN REGIONS OF UKRAINE**

In modern terms the reorientation of the national economy to the conditions of European integration and the support of small and medium enterprises (SMEs) in Ukraine is one of the main priorities of state policy in the first years of economic reforms. A large role of SMEs in securing the competitive environment, the flexibility of the national economy, employment and incomes gained wide recognition at all levels and has found its expression in the implementation of specific policy measures to support small business development in Ukraine. However, the impact of policy measures to support small and medium businesses is not sufficient, so we must find other areas of effective support SME globalization with current changes in the market environment. Small and medium-sized businesses in Ukraine continue to face significant obstacles in their own development at the level of state policy and the level of market environment. It can be argued that enterprises of this area have not occupied their rightful place in the structure of the national economy, while in developed European countries it is a performance of SMEs that makes up a large portion of GDP. Therefore the construction of economic development model, which would include the largest possible spread of positive trends of economic dynamics on all components of economic system and the development of conceptual regulations of SMEs support, are quite topical issues in today's market environment.

Keywords: concept, small and medium business, region, support, management bases.